

O LJUDSKOJ I BOŽANSKOJ MUDROSTI KROZ STOLJEĆA

Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća – Izbor iz djela na latinskome, ERNA BANIĆ-PAJNIĆ, MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN, FILIP GRGIĆ, IVANA SKUHALA KARASMAN (ur.), sv. 1. – 3., Institut za filozofiju, Zagreb, 2015., 1498 str.

Tri sveska izdanja Instituta za filozofiju pod nazivom *Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća – Izbor iz djela na latinskome* nastala su iz ideje nekolicine hrvatskih znanstvenika sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Glavnim poticajem Vladimira Filipovića, a zajedno s akademikom Veljkom Gortanom, enciklopedistom Krunom Krstićem i Šimom Jurićem započet je izbor autora i djela koji se s godinama povećavao. Izbor tekstova trideset autora i više od 1500 stranica dvojezičnoga izdanja plod je hvalevrijednoga rada uredništva u sastavu Luke Boršića, Brune Ćurka, Stipe Kutleše, Ivice Martinovića i Josipa Talange. Tri sveska su uredili Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Filip Grgić i Ivana Skuhala Karasman, latinske je tekstove pregledao i prilagodio Luka Boršić, a prevelo preko trideset različitih prevoditelja: Rudolf Barišić, Luka Boršić, Irena Bratičević, Zvonimir Čuljak, Tomislav Ćepulić, Šime Demo, Mihaela Girardi-Karšulin, Branimir Glavičić, Veljko Gortan, Filip Grgić, Marija Hosu, Stjepan Hosu, Serafin Hrkać, Neven Jovanović, Antun Slavko Kalenić, Ivan Kapec, Ivan Kordić, Stjepan Krašić, Tomislav Ladan, Ivan Macan, Daniel Nečas Hraste, Željko Puratić, Teo Radić, Antun Ročić, Maja Rupnik, Šimun Selak, Ivo Stipešić, Jakov Stipišić, Zdravko Šundrica, Josip Talanga, Franjo Zenko.

Filozofi i njihova djela poredani su kronološki. Uz sam tekst stoje i biobibliografski podatci i izbor iz literature. Ipak, neprocjenjiva baština hrvatskih filozofa je daleko veća od prikazanoga. Stoga su urednici bili primorani voditi se određenim kriterijima kvalitete i reprezentativnosti teksta pa su tako neki autori poput Hermana Dalmatina, Matije Vlačića Ilirika, Frane Petrića i Ruđera Boškovića zastupljeniji od ostalih. Također, doneseni su tekstovi istih autora iz različitih razdoblja kako bi se prikazao razvoj njihove filozofske misli.

Prvi svezak počinje jedinim izvornim djelom Hermana Dalmatina *De essentiis* (*O bitima*) koje je preveo Antun Slavko Kalenić, a predstavlja spoj platonizma, aristotelizma, kršćanstva i islamske filozofije. Antologija donosi i raspravu Ivana Stojkovića *Tractatus de Ecclesia* (*Rasprava o Crkvi*) u prijevodu Tea Radića. *De mortalium felicitate* (*O sreći smrtnika*) Nikole Modruškoga u prijevodu Serafina Hrkaća približava istinsku spoznaju sreće kroz aristotelovsku i skolastičko-kršćansku spekulativnu tradiciju. Prijevod kontroverzne rasprave Juraja Dragišića *Propheticæ solutiones* (*Proročanska rješenja*) donosi Stjepan Hosu. Zatim slijede dva teksta od Marka Marulića, oba u prijevodu Branimira Glavičića. Prvi je četvrto poglavlje četvrte knjige iz *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (*Pouke za čestit život prema primjerima svetaca*), a drugi je peto, šesto, sedmo i osmo poglavlje četvrte knjige iz njegove rasprave *Evangelistarium* (*Evandelistar*). Izbor šestoga poglavlja iz *Expositio super Epistolam Pauli ad Romanos* (*Izlaganje o Pavlovoj Poslanici Rimljanima*) Klementa Ranjine u prijevodu Stjepana Krasića daje čitateljima i uvid u filozofske misli ovoga dubrovačkog teologa. U prvome svesku antologije nalaze se tri kronološki poredane rasprave zadarskoga liječnika, astrologa i filozofa Federika Grisogona Bartolačića. Prva je u prijevodu Tomislava Čepulića, *Speculum astronomicum* (*Astronomsko zrcalo*), a druge dvije su u prijevodu Jakova Stipišića i redakciji Ivice Martinovića, *De felicitate et humana perfectione* (*O sreći i ljudskom savršenstvu*) i *Tractatus de occulta causa fluxus et refluxus maris* (*Rasprava o tajnom uzroku morske plime i oseke*). I Ivan Polikarp Severitan pronašao je svoje mjesto u ovoj antologiji i to izborom iz *Seneca Iunioris Catonis Cordubensis Ethicorum libri quattuor cum commentariis* (*Četiri knjige Etike Seneke mlađega Katona iz Kordobe s komentarima*) u prijevodu Veljka Gortana. *Dialogus philosophandumne sit?* (*Treba li filozofirati?*) trogirskoga humanista Frana Trankvila Andreisa u prijevodu Šimuna Selaka pronalazi oslonac u antičkoj i kršćansko-moralnoj filozofiji te približava duhovno obilježje filozofije humanizma. Posljednji autor prvoga sveska je Matija Vlačić Ilirik s izborom tekstova iz tri različita djela. Prvi dio, *De materiis metisque scientiarum et erroribus philosophiæ, in rebus divinis* (*O predmetima i ciljevima znanosti i o zabludama filozofije u*

božanskim stvarima) preveo je Ivan Kordić, drugi *Paralipomena dialectices* (*Dijalektičke dopune*) su preveli Josip Talanga i Filip Grgić, a treći ili *Clavis Scripturae Sacrae* (*Ključ Svetoga pisma*) je uzeto iz prijevoda Željka Puratića. Prvi svezak prikazuje izbor iz tekstova najvažnijih filozofa od 12. do 16. stoljeća, dok se drugi svezak bavi 16. i 17. stoljećem.

Drugi svezak počinje izborom tekstova Frane Petrića i to: *Discussiones peripateticae* (*Peripatetičke rasprave*) u prijevodu Ivana Kapeca i djela *Nova de universis philosophia* (*Nova sveopća filozofija*) čiji prijevod prve knjige *Panaugiae* i prve knjige *Panarchias* potpisuje Tomislav Ladan, drugu knjigu *Pampsychia* Franjo Zenko i prvu i drugu knjigu *Pancosmia* Serafin Hrkać. S obzirom na količinu teksta prikazanoga u antologiji, Petrić je jedan od zastupljenijih autora, ali ako se uzme u obzir širina interesne sfere i njegov bogati opus, čitateljima je prikazan tek djelić misli ovoga renesansnog humanista.

Filozofske misli Antuna Mede izražena su izborom triju različitih tekstova u prijevodu Antuna Slavka Kalenića. To su: *In librum duodecimum Metaphysicae Aristotelis expositio* (*Razlaganje uz dvanaestu knjigu Aristotelove Metafizike*), *In librum septimum Metaphysicae Aristotelis expositio* (*Razlaganje uza sedmu knjigu Aristotelove Metafizike*) i *Quaedam animadversiones in Praedicabilia Porphyrii* (*Novi Prijekori Porfirijevim Predikabilijama*). Andrija Dudić u znanstvenoj raspravi *De cometarum significatione commmentariolus* (*Raspravica o značenju komete*), u prijevodu Veljka Gortana i Daniela Nečasa Hraste, tretira komete kao prirodne pojave i odbija ih definirati kao vjesnike nesreća. Ivan Kavec i Neven Jovanović donose prijevod djela Pavla Skalića *Epistemon*. Filozofija Nikole Vitova Gučetića prikazana je kroz izabrane tekstove iz *Commentaria in sermonem Averrois De substantia orbis* (*Komentari na govor Averoesa O supstanciji neba*) u prijevodu Zdravka Šundrice, *Commentaria in Propositiones Auctoris de causis* (*Komentar Autorovih Postavki o uzrocima*) i *Quaestio de immortalitate intellectus possibilis contra Alexandrum Aphrodisacum* (*Pitanje o besmrtnosti mogućeg razuma protiv Aleksandra iz Afrodizijade*) u prijevodu Ivana Macana.

Širina raznorodnoga opusa Fausta Vrančića prikazana je izborom tekstova *Logica nova* (*Nova logika*) koje je preveo Tomislav Ladan. Dva

teksta Juraja Dubrovčanina – *Peripateticae disputationes* (*Peripatetičke rasprave*) u prijevodu Marije Hosu, i *Epistolarum mathematicarum seu de divinationes* (*Matematička pisma ili o divinaciji*) u prijevodu Antuna Slavka Kalenića, najjasnije opisuju djelovanje ovoga dubrovačkog filozofa kao kritičara peripatetičke filozofije i onodobnoga astrologa. Teorijska tumačenja prirodnih pojava Marka Antuna de Dominisa *De radiis visus et lucis in vitris perspectivis et iride* (*O zrakama vida i svjetla u lećama i dugi*) u prijevodu Luke Boršića objašnjavaju zašto se de Dominis smatra pretečom kasnijih znanstvenih dostignuća. Izbori tekstova Matije Frkića, *Vestigations peripateticae* (*Peripatetička istraživanja*), u prijevodu Tomislava Ladana, i *Defensio Vestigationum peripateticarum* (*Obrana Peripatetičkih istraživanja*), u prijevodu Šimuna Selaka, prikazuju peripatetičku problematiku kao središnji predmet njegovih djela. Drugi svezak završava izborom tekstova iz *Disputatio de opinione probabilis* (*Rasprava o vjerojatnom mišljenju*) Stjepana Gradića čiji prijevod donosi Veljko Gortan.

Treći svezak obuhvaća izbor djela 18. i 19. stoljeća, a počinje Franjom Jambrehovićem. Irena Bratičević prevodi dio o fizici iz prvoga tiskanog filozofskog djela u kontinentalnoj Hrvatskoj – *Philosophia peripatetica* (*Peripatetička filozofija*). Misli Oktavija Jankovića Spandera izražene u *Prolegomenon biblicae sapientiae et Scoticae disciplinae* (*Predgovor biblijskoj mudrosti i Skotovoju nauci*), u prijevodu Veljka Gortana, jasno prikazuju filozofsko i teološko učenje u duhu posttridentske katoličke obnove. Filozofija Benedikta Rogačića prikazana je u antologiji kao predgovor čitatelju *Euthymia sive de tranquillitate animi carmen didascalicum* (*Eutimija ili poučna pjesan o duševnom miru*), u prijevodu Maje Rupnik i Šime Deme. Izbor iz *Elementa peripathetica iuxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scoti* Andrije Kačića Miošića, pod nazivom *Parva logica* (*Mala logika*) u prijevodu Ivana Kapeca, prikazuje autora kao sljedbenika aristotelovske filozofije. Josip Zanchi je predstavljen u antologiji kroz dva odlomka svojih tekstova: iz svoga udžbenika *Physica* (*Fizika*), u prijevodu Irene Bratičević, i *Philosophia mentis et sensuum* (*Filozofija uma i mišljenja*), u prijevodu Irene Bratičević i Tea Radića. Najistaknutiji filozof ove antologije je Ruđer Josip

Bošković s čak pet različitih odlomaka tekstova. Uzimajući u obzir njegov cjelokupni opus, prikazana materija je tek maleni, ali reprezentativni dio Boškovićeve filozofske misli. Antologija donosi odlomak *De viribus vivis* (O živim silama) i *De continuitatis lege* (O zakonu neprekidnosti) u prijevodu Josipa Talange, *De lege virium in natura existentium* (O zakonu sila koje postoje u prirodi) u prijevodu Rudolfa Barišića, *Supplementum ad librum primum* (Dodatak na prvu knjigu) u prijevodu Zvonimira Čuljka i *Theoria philosophiae naturalis* (Teorija prirodne filozofije) u prijevodu Jakova Stipišića. Stihovi *Philosophiae versibus traditae* Benedikta Staya, koje je preveo Tomislav Ladan, jasno su ogledalo Stayeva zanimanja za Boškovićevu i Newtonovu prirodnu filozofiju. Antologija donosi i odlomak iz filozofsko-estetičkoga traktata brata Benedikta Staya, Kristofora Staya, *De poesi didascalica dialogus* (Razgovor o poučnom pjesništvu). Izbor teksta iz *Philosophicum specimen de homine* (Filozofski ogled o čovjeku) Andrije Dorotića, u prijevodu Tomislava Čepulića, i *De humanae naturae physicis actionibus* (O fizičkim djelatnostima ljudske duše), u prijevodu Irene Bratičević, daje samo maleni uvid u spoznajnoteorijsku problematiku ljudske duše. Posljednji autor trećega sveska, a samim tim i ove antologije, je Simeon Čučić. Odlomak iz njegova kompendija filozofije, *Philosophia critice elaborata* (Kritički obrađena filozofija) u prijevodu Ive Stipešića, jasno prikazuje njegovu podjelu, povijest i shvaćanje filozofije.

Samo taksativno nabranje tekstova u antologiji *Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća – Izbor iz djela na latinskome* daje jasnu sliku o kakvu impozantnom projektu je riječ. Samim tim neki filozofi su se morali izostaviti, a neke filozofske misli uvrštenih autora su reducirane. Ipak iznesena građa te mnogostruka korist dvojezičnoga izdanja različitih grana znanosti otvara novi pristup našoj neprocjenjivoj filozofskoj, književnoj i znanstvenoj baštini, stoga se još jedanput možemo uvjeriti u širinu i plodnost ove žetve.

JELENA OSTOJIĆ